

Sosyal Bilgiler Dersinin Sosyolojik Boyutu*

Tuğba SELANİK AY¹, Nuray KURTDEDE FİDAN²,
Mustafa ERGÜN³

ÖZ

Sosyal Bilgiler dersinde Sosyoloji bilimi ile ilgili çok sayıda kavramın yer aldığı görülmektedir. Sosyoloji bilimi ile ilgili kavramların şu an görev yapmakta olan sınıf öğretmenleri tarafından nasıl algılandığı; bu kavramlar üzerinde çalışılırken sınıf öğretmenlerinin ne tür yöntem ve tekniklerden yararlandıkları; bu kavramların öğretiminde yapılandırmacı yaklaşımı hangi düzeyde yansıtılabildikleri programın amacına ulaşabilmesi ve etkili bir öğrenme-öğretme süreci gerçekleştirilebilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Sosyal Bilgiler dersinin sosyolojik boyutunun ve bu bağlamda gerçekleştirilen etkinliklerin sınıf öğretmenlerinin görüşlerine dayalı olarak değerlendirilmesini amaçlayan bu araştırmada veriler odak grup görüşmesi yöntemi ile elde edilmiştir. Verilerin analizinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Araştırma sonucunda alt sosyo-ekonomik düzeydeki okullarda Sosyal Bilgiler dersinin sosyolojik boyutunun yeterince yansıtılmadığı belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Sosyal Bilgiler, sosyoloji, sınıf öğretmenleri, odak grup görüşmesi

Sociological Dimension of Social Studies

ABSTRACT

Many sociological concepts are covered in social studies course. Thus, it is significant to be informed about how social studies teachers perceive these concepts, which teaching methods used by them to deal with these concepts and at which level they could employ the constructive methods to teach these concepts. This study aims at evaluating the social studies course in terms of its coverage of sociology based on the views of teachers. The data of the study were collected using focus group interviews. Descriptive statistical techniques were used in the analysis of the data. The findings of the study indicate that particularly in the schools which are in the places of lower socio-economic status the sociological dimension of social studies course is not well reflected.

Keywords: Social Studies, sociology, classroom teachers, focus group interviews

GİRİŞ

Toplumun değerlerini gelecek kuşaklara aktarmak ve aynı zamanda toplumu değiştirmek gibi birbirine zıt görevlerle hareket eden okullar, değişim eğilimlerini yakalamada ve gerekli adımları atmada geri kalabilmektedir. Yoğun bir şekilde yaşanan toplumsal ve teknolojik değişimler okulların varlığını etkin bir şekilde sürdürebilmesi için kendilerini yeniden tanımlamalarını ve rollerini yeniden belirlemelerini zorunlu kılmaktadır (Özden, 2014). Cheng (1996)'e göre

*XIII. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu'nda sözlü bildiri olarak sunulmuş ve özet bildiri olarak basılmıştır.

¹ Yrd. Doç., Dr. , Afyon Kocatepe Üniversitesi, e-posta: tsay@aku.edu.tr

² Yrd. Doç., Dr. , Afyon Kocatepe Üniversitesi, e-posta: nkurt@aku.edu.tr

³ Prof. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, e-posta: mergun@aku.edu.tr

küreselleşen dünyada okul ve eğitimin öğrencileri evrensel ve uluslararası düzeyde sosyal uyum, toplumlar arası ilişkiler ve işbirliği gibi konularda hazırlaması; ulusal, bölgesel, etnik, dini, cinsiyete bağlı ayrımcılıkları ortadan kaldırmaya hizmet etmesi beklenmektedir (Akt. Şişman, 2002). İlkokul programları içinde yer alan derslerde toplumun değerlerinin aktarımının yanı sıra toplumu değiştirmekle de doğrudan ilişkilendirilebilecek derslerden biri kuşkusuz içeriği ve kullandığı yöntemlerle Sosyal Bilgiler dersi. Sosyal Bilgiler dersi Sosyoloji bilimi ile iç içe olan bir derstir. Özellikle yapılandırmacı yaklaşım ile hazırlanan programlardan sonra Tarih ve Coğrafya konularının bile sosyolojik bir bakış açısıyla, sosyolojik içerik ve yöntemlerle verilmeye başlandığı görülmektedir. Bu bağlamda Sosyoloji'nin Sosyal Bilgiler dersinde yerinin daha da önem kazandığı söylenebilir (Duran, 2013). Sosyoloji beşeri toplumda bulunan grup yaşamı hakkında bilimsel yöntem ve tekniklerin uygulanmasıyla bilgi edinen bir bilim dalıdır (Tezcan, 1999). Sosyoloji, doğrudan toplumu ve sorunlarını incelemesi nedeniyle Sosyal Bilgiler dersinin en önemli alt disiplinlerinden biri konumundadır. Öğrenci, dersinde, toplumun yapısına ve özelliklerine ait verileri alıp bunları içselleştirerek toplumla barışık bir insan haline gelebilir (Keçe ve Merey, 2011). Ergün (1994) de eğitimin hem toplumun kültürel değerlerini hiç bozmadan genç kuşaklara benimsetme, böylece toplumun bozulmadan sürekliliğini sağlama; hem de toplumun geleceğini güven altına almak için yaratıcı, yeni keşif ve buluşlar yapma, toplumsal değişmeyi sağlamaya çalışan kuşaklar yetiştirme işlevinden söz etmiştir. Newmann (1975'ten Akt. Banks, 1987) Sosyal Bilgiler dersinin toplumsal değişim üzerindeki etkisini öğrencilerin sahip olması gereken bilgi, beceri ve tutumlarla donatılmasını sağlar; demokratik idealler ve sosyal gerçekler arasındaki boşluğu fark etmelerine ve doldurmalarına yardımcı olur biçiminde açıklamıştır.

Karatekin (2013) Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının Sosyal Bilgiler dersi programında yer alan sosyoloji ile ilgili kavramları anlama düzeylerini belirlemek amacıyla gerçekleştirdiği çalışması sonucunda sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sosyoloji ile ilgili kavramları sınırlı düzeyde anladıklarını ya da anlamadıklarını belirlemiştir. Kültür aktarımı da Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yer alan sosyoloji ile ilgili kavramlardan birisidir. Deveci (2009) "Sosyal Bilgiler dersinde kültürden yararlanma: öğretmen adaylarının kültür portfolyolarının incelenmesi" başlıklı araştırması sonucunda öğretmen adaylarının kendi kültürlerini tanımlarken yemek, düğün, geçim kaynağı gibi çeşitli kültür öğelerinden yararlandıkları, Sosyal Bilgiler dersi ile kültür arasındaki ilişkiyi konu, amaç, program, öğretmen gibi çeşitli boyutlarda açıkladıkları bulgusunu elde etmiştir. Ünal (2013) "İlköğretim Sosyal Bilgiler ders kitaplarında yer alan halk kültürü öğelerinin değerlendirilmesi" başlıklı araştırması sonucunda Sosyal Bilgiler ders ve çalışma kitaplarında en çok mevsimlik bayramlar, çocuk oyunları, evlenme, işleme, kadın giysi-kuşamsüslemesi, yemek-yiyecek-içecek, Karagöz, atasözü, halk müziği/çalgısı, Türk halk oyunları, güreş ve cirit halk kültürü öğelerine yer verildiğini belirlemiştir. Ünlü (2012) "8. sınıf öğrencilerinin kültür algılarının incelenmesi" başlıklı araştırması sonucunda öğrencilerin, kültür kavramıyla ilgili farklı

tanımlamalarda buldukları ve kültürü geçmişle ilişkilendirdikleri tespit edilmiştir. Öcal ve diğerleri (2011) “Türkiye’deki Sosyal Bilgiler derslerinde toplumsallaşma” başlıklı araştırmalarında Sosyal Bilgiler dersi öğretim programını toplumsallaşma kavramı açısından analiz etmişler, toplumsallaşma kavramını içeren kazanımları belirlemişlerdir. Hepburn (1973) çevresel toplumsallaşma kavramının Sosyal Bilgiler dersi öğretim programında yerini alması gerektiğini; öğretmen yetiştirme programlarında ve program geliştirme çalışmalarında dikkate alınması gereken bir boyut olduğunu belirtmiştir.

Sosyal Bilgiler programı incelendiğinde içinde Sosyoloji bilimi ile ilgili çok sayıda kavramın yer aldığı görülmektedir. Bu kavramlardan bazıları toplum, toplumsal değişim, toplumsallaştırma, toplumsal rol, toplumsal olay, toplumsal konu vb. olarak sıralanabilir. Sosyoloji bilimi ile ilgili kavramların şu an görev yapmakta olan sınıf öğretmenleri tarafından nasıl algılandığı; bu kavramlar üzerinde çalışılırken sınıf öğretmenlerinin ne tür yöntem tekniklerden yararlandıkları; bu kavramların öğretiminde yapılandırmacı yaklaşımı hangi düzeyde yansıtabildikleri programın amacına ulaşabilmesi ve etkili bir öğrenme-öğretme süreci gerçekleştirilebilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Bu araştırmanın temel amacı Sosyal Bilgiler dersinin sosyolojik boyutunun ve bu bağlamda gerçekleştirilen etkinliklerin sınıf öğretmenlerinin görüşlerine dayalı olarak değerlendirilmesidir. Bu araştırmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır: Sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinin;

- toplumla doğrudan ilişkilendirilebilecek konularına
- toplumla doğrudan ilişkilendirilebilecek konuların öğretiminde gerçekleştirdikleri uygulamalara
- toplumsal değişim boyutuna katkısına
- toplumsallaştırma boyutuna
- kültür aktarımını sağlama boyutuna
- öğretiminde yararlandıkları kurum ve kuruluşlara
- öğretiminde yararlandıkları sivil toplum kuruluşlarına
- öğretiminde yararlandıkları toplumsal kaynak ve toplumsal olaylara
- toplumsal katılımı gerçekleştirmeye yönelik olarak gerçekleştirdikleri uygulamalara
- sosyolojik boyutu ile ilgili gerçekleştirilen uygulamalarda yaşanan sorunlara ve bu sorunların çözümüne ilişkin görüşleri nelerdir?
- sınıf öğretmenlerinin görüşleri ve yaptıkları uygulamalar görev yapmakta oldukları okulun bulunduğu sosyo-ekonomik düzeye göre farklılaşmakta mıdır?

YÖNTEM

Sosyal Bilgiler dersinin sosyolojik boyutunu belirlemek amacıyla yapılan bu araştırmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada veriler, nitel araştırma görüşme türleri arasında yer alan odak grup görüşmesi yoluyla elde edilmiştir. Odak grup görüşmesi Patton (2002)’a göre 5 ile 8 arasında değişen kişilerin bir araya gelmesiyle, bu kişilere odaklanılan konuyla ilgili açık uçlu sorular sorularak gerçekleştirilir. Bireysel görüşmelerin yanında odak grup

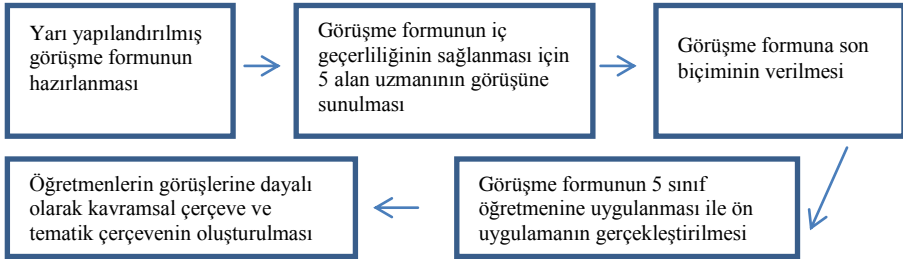
görüşmelerinde sorulara verilen yanıtlar, gruptaki bireylerin birbirleriyle etkileşimleri sonucu oluşur. Gruptan bir bireyin sorulan soruya verdiği yanıtın diğer bireyler tarafından duyulması, onlara kendi düşüncelerini oluşturma fırsatını verecektir. Araştırmacı eğer toplanacak verilerin daha zengin olacağını düşünüyorsa ve daha fazla bireye ulaşması önemli ise odak grup görüşmesi yapmasında yarar vardır (Yıldırım ve Şimşek, 2005).

Katılımcılar

Araştırmanın katılımcılarını 11 bayan 10 erkek olmak üzere toplam 21 sınıf öğretmeni oluşturmaktadır. Sınıf öğretmenlerinin 7'si alt sosyo-ekonomik düzeyde; 7'si orta sosyo-ekonomik düzeyde; 7'si de üst sosyo-ekonomik düzeyde yer alan okullarda görev yapmaktadır. Katılımcıların özellikleri mesleki kıdem açısından incelendiğinde 2 sınıf öğretmeni 6-10 yıl; 5 sınıf öğretmeni 11-15 yıl; 7 sınıf öğretmeni 16-20 yıl; 7 sınıf öğretmeni 20 yıl ve üzeri mesleki kıdeme sahiptir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından hazırlanan yedi açık uçlu sorudan oluşan yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme verileri raportör tarafından video kaydına alınmıştır. Yapılandırılmış görüşme formunun hazırlanma süreci Şekil 1'de gösterilmiştir:

Şekil 1. Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu Geliştirilme Süreci

Odak grup görüşmeleri, 7'şer kişiden oluşan 3 grupta, 3 ayrı oturumda gerçekleştirilmiştir. Her oturumun odak grup görüşme süreleri ve tarihleri şu şekildedir: İlk Oturum: 07.04.2014 tarihinde 1:20:09 (Alt sosyo-ekonomik düzey); 2. Oturum: 08.04.2014 tarihinde 1:15:14 (Orta sosyo-ekonomik düzey); 3. Oturum: 09.04.2014 tarihinde 1:25:20 (Üst sosyo-ekonomik düzey) gerçekleştirilmiştir.

Verilerin Analizi

Elde edilen verilerin analizinde betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Betimsel analizin ilk aşamasında bir kavramsal çerçeve oluşturulup, tematik çerçeveye göre veriler işlenmiş, bulgular tanımlanıp yorumlanmıştır. Verilerin tematik çerçevesinin oluşturulması 3 araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak için ise 2 araştırmacı tarafından yapılan analizlerin karşılaştırılmasında «görüş birliği» ve «görüş ayrılığı» olan konular tartışılmış ve gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Araştırmanın güvenilirlik

hesaplaması için Miles ve Huberman (1994)'ın önerdiği güvenilirlik formülü kullanılarak araştırmanın güvenilirliği %91 olarak hesaplanmıştır. Bunun yanı sıra elde edilen bulgular sınıf öğretmenlerinin görüşlerinden yapılan doğrudan alıntılarla desteklenmiştir.

BULGULAR

Bu bölümde araştırma sonucunda kategorilere göre elde edilen bulgular temalar altında sunulmuştur. Çalışılan okulun bulunduğu sosyo-ekonomik düzey (ÇOBSED) tabloların oluşturulmasında ve bulguların yorumlanmasında dikkate alınmıştır. Sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinin toplumla doğrudan ilişkilendirilebilecek konularına ve bu konuların öğretiminde gerçekleştirdikleri uygulamalara ilişkin görüşleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. *Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinin Toplumla Doğrudan İlişkilendirilebilecek Konularına İlişkin Görüşleri*

Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri	ÇOBSED
Konular	
Demokrasi	Alt-Orta-Üst
Bireysel farklılıklar	Alt-Orta-Üst
Haklarımız ve sorumluluklarımız	Alt-Orta-Üst
İnsan ilişkileri	Alt-Orta-Üst
Bilinçli tüketicilik	Orta-Üst
Kültürel öğeler	Alt-Orta-Üst
Toplumsal kurallar	Alt-Orta-Üst
Doğal afetler	Orta-Üst
Gelenekler	Alt-Orta-Üst
Resmi kurum ve kuruluşlar	Alt-Orta-Üst
Sivil toplum kuruluşları	Alt-Orta-Üst
Uygulamalar	
Grup çalışmaları	Orta-Üst
Gazetelerden ve güncel olaylardan yararlanma	Alt-Orta-Üst
Kaynak kişi davet etme	Orta-Üst
Drama	Alt-Orta-Üst
İnternet yazılımları ve internet araştırmaları	Orta-Üst
Ailelerle gerçekleştirilen çalışmalar	Orta-Üst
Geçmişte kullanılan nesneleri sınıfa getirme	Alt-Orta-Üst
Geziler	Orta-Üst
Sınıf başkanı seçimi	Alt-Orta-Üst

Tablo 1’de de görüldüğü gibi sınıf öğretmenleri Sosyal Bilgiler dersinin toplumla doğrudan ilişkilendirilebilecek konularını ve bu konuların öğretiminde gerçekleştirdikleri uygulamaları ifade etmişlerdir. Talim terbiye kurulunca 2005 yılından bu yana oluşturulan Sosyal Bilgiler dersi programında sosyoloji ile ilgili olan konular: birey ve toplum; gruplar, kurumlar, sosyal örgütler; kültür ve miras; güç, yönetim ve toplum; insanlar, yerler ve çevreler; bilim, teknoloji ve

toplum; küresel bağlantılar; ekonomi ve sosyal hayat; ülkemiz ve nüfus; iletişim ve insan ilişkileri; demokrasinin serüveni olarak belirtilmiştir (MEB, 2005). Sınıf öğretmenlerinin doğrudan toplumla ilişkilendirilebilecek konular kapsamında ifade ettikleri konuların programda sosyoloji ile ilişkilendirilen konular ile uyumlu olduğu görülmektedir. Bu durum sınıf öğretmenlerinin toplumla ilişkilendirilebilecek konuların farkında oldukları biçiminde yorumlanabilir.

Bulgular okulların bulunduğu sosyo-ekonomik düzey açısından incelendiğinde farklılık göstermektedir. Toplumla doğrudan ilişkilendirilebilecek konuların genellikle tüm sosyo-ekonomik düzeylerde yer alan okullarda aynı olduğu ancak bu konuların öğretiminde gerçekleştirilen uygulamaların görev yapılan okulun bulunduğu sosyo-ekonomik düzeye göre farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Tablo 1’de alt sosyo-ekonomik düzeyde yer alan okullarda yapılamayan uygulamalar arasında grup çalışmaları kaynak kişi davet etme, internet yazılımları, internet araştırmaları, ailelerle gerçekleştirilen çalışmalar ve gezilerin yer aldığı görülmektedir. Bu uygulamalara yer verilememesi nedenlerini sınıf öğretmenleri okulun maddi olanaklarının yetersizliği, ailelerin ilgisizliği, ailelerin eğitim düzeyinin düşük olması, ailelerin ekonomik düzeylerinin düşük olması biçiminde açıklamışlardır.

Orta sosyo-ekonomik düzeyde yer alan okulda görev yapan Şefik Öğretmen toplumla ilişkilendirilebilecek konuların öğretiminde gerçekleştirdikleri uygulamalar ile ilgili görüşünü şu şekilde belirtmiştir:

“Araştırma ödevleri veriyoruz. Ailelerinden yararlanmalarını istiyoruz bazı konularda. Geziler düzenliyoruz. Mümkün olmadığında sanal alan gezilerinden yararlanıyoruz. Kaynak kişi davet ediyoruz. Mesela geçen dönem Belediye Başkanı ve muhtar gelmişti. AKUT gibi sivil toplum kuruluşları bazen tatbikat ve bilgilendirme için geliyorlar. Drama yaptırıyoruz toplumla ilgili konularda. Güncel olaylarla ilişkilendirmeye çalışıyoruz ...”

Sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinin “toplumsal değişim” boyutuna katkısına ilişkin görüşleri Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinin “Toplumsal Değişim” Boyutuna Katkısına İlişkin Görüşleri

Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri	ÇOBSED
Trafik kurallarını öğretmek	Orta-Üst
Görgü kurallarını öğretmek	Alt-Orta-Üst
Ekonomik düşünmeyi öğretmek	Orta-Üst
Bilinçli tüketiciliği öğretmek	Orta-Üst
Çeşitli bilgi ve beceriler kazandırarak	Alt-Orta-Üst
Zararlı madde kullanımının zararlarını öğretmek	Orta-Üst
Resmi kurumların işleyişi ve kurumların içindeki rolünü öğretmek	Orta-Üst
Ülkenin idari yapısı ve tarihini öğretmek	Alt-Orta-Üst
Değerler eğitimi ile	Alt-Orta-Üst
Kültürel mirasın aktarımını gerçekleştirerek	Alt-Orta-Üst
Ülkesi ve dünyaya karşı duyarlı olmayı vurgulayarak	Alt-Orta-Üst
Okulda öğrendiklerini ailelerine öğreten çocuklar yoluyla	Orta-Üst

Tablo 2’de de görüldüğü gibi tüm sosyo-ekonomik düzeylerde yer alan okullarda Sosyal Bilgiler dersinin toplumsal değişim boyutuna ilişkin olarak belirtilen görüşler: görgü kurallarını öğreterek; çeşitli bilgi ve beceriler kazandırarak; ülkenin idari yapısı ve tarihini öğreterek; değerler eğitimine katkı sağlayarak; ülkesi ve dünyaya karşı duyarlı vatandaşlar yetiştirerek toplumsal değişime katkı sağlar biçiminde ifade edilmiştir. Yalnız orta ve üst ekonomik düzeyde yer alan okullarda görev yapan sınıf öğretmenlerinin belirttiği toplumsal değişim boyutu ile ilgili görüşler ise: “Trafik kurallarını; ekonomik düşünmeyi; bilinçli tüketiciliği; zararlı madde kullanımının zararlarını; resmi kurumların işleyişi ve kurumların içindeki rolünü öğreterek ve okulda öğrendiklerini ailelerine öğreten çocuklar yoluyla toplumsal değişime Sosyal Bilgiler dersinin etkisi vardır” biçimindedir.

Orta sosyo-ekonomik düzeyde yer alan bir ilkokulda “Sosyal Bilgiler dersi bilinçli tüketicinin nasıl olunacağını öğreterek toplumsal değişime katkıda bulunur” görüşünü savunan Handan Öğretmen görüşünü şu şekilde ifade etmiştir:

“Çocuk derste öğreniyor gerekli bilgileri. Mesela faturayı saklamam gerek. Kullanıcı hatam olmazsa hakkımı arayabilirim diye. Başına bu tür olaylar geldiğinde haklarını aradığını da gelip sınıfta anlatıyor. Bence bu bile toplumsal değişime Sosyal Bilgiler dersinin etkisine bir örnektir.”

Yalnız alt-sosyo- ekonomik düzeyde yer alan okullarda görev yapan sınıf öğretmenleri “Sosyal Bilgiler dersinde öğrenilenler ile geniş aile yapısının özelliklerinin birbiri ile çelişmesi”, “toplumsal katılımı sağlama ve öğrenilenleri uygulama boyutunun yetersiz kalması” gibi nedenlerle toplumsal değişim boyutuna Sosyal Bilgiler dersinin toplumsal değişim üzerinde yeteri kadar etkili olmadığı yönünde görüş belirtmişlerdir. Bu konu ile ilgili olarak Veli Öğretmen görüşünü şu şekilde ifade etmiştir:

“...Çevre yapısı aile yapısı da önemli toplumsal değişimi sağlayabilmek için. Sosyal Bilgiler dersinde diyoruz ki evde ortak karar alınacak. Ancak gerçek yaşamda anne baba ne karar verirse o oluyor. Geleneksel aile yapısında çocuklara çoğu zaman, birçok konuda söz hakkı verilmiyor zaten. Bazı ailelerde, anne babanın da söz hakkı yok babaanne dedenin dediği kabul görüyor. O zaman çocuk Sosyal Bilgiler dersinde öğrendiklerini aileye aktarsa da toplumsal değişimde rol alamıyor...”

Sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinin toplumsallaştırma boyutuna ilişkin görüşleri Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinin Toplumsallaştırma Boyutuna İlişkin Görüşleri

Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri	ÇOBSED
Haklarını ve sorumluluklarını öğrenme	Alt-Orta-Üst
Toplumda benimsenen kültürel değerleri kazanma	Alt-Orta-Üst
Sözlü tarih çalışmalarıyla yaşlılarla iletişim kurma	Alt-Orta-Üst
İşbirliğine dayalı çalışmalarla akranlarıyla iletişim kurma	Orta-Üst
Aileler ile birlikte çalışmalar gerçekleştirme	Orta-Üst

Tablo 3’te de görüldüğü gibi sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinin toplumsallaştırma boyutuna ilişkin görüşleri tüm sosyo ekonomik düzeylerde yer alan okullarda: Haklarını ve sorumluluklarını öğrenme; Toplumda benimsenen kültürel değerleri kazanma; sözlü tarih çalışmalarıyla yaşlılarla iletişim kurma biçiminde ifade edilirken işbirliğine dayalı çalışmalarda akranlarıyla iletişim kurma; aileler ile birlikte çalışmalar gerçekleştirme yalnız orta ve üst sosyo ekonomik düzeylerde yer alan okullarda belirtilmiştir. Öğrenilenlerin uygulanması boyutundaki eksiklik ise her düzeyde ifade edilen bir olumsuzluktur.

Sosyal Bilgiler dersi “Hak ve sorumlulukların öğrenilmesine hizmet ederek toplumsallaştırma boyutunda katkı sağlar” biçiminde görüşünü belirten Fatih Öğretmen görüşünü şu şekilde açıklamıştır:

“Mesela yakın zamanda seçimler oldu. Bu fırsattan yararlanarak öğrencilerimizi anne babalarıyla birlikte oy kullanmaya gönderdik. Mesela derste oy kullanmanın bir vatandaşlık görevi olduğunu, reşit olduklarında bu sorumluluklarını yerine getirmeleri gerektiğini konuştuk.”

Uygulama boyutunun yetersiz kalmasına ilişkin olarak Mesut Öğretmen görüşünü şu şekilde açıklamıştır:

“Sadece bilgi veriyoruz. Ders saati programdaki konuları bilgi olarak vermeye ancak yetiyor. Örneğin birer fatura getirin birlikte ödemeye gidelim ya da bir sorunu çözmek için bir kuruma dilekçe yazın birlikte başvuru yapalım diyemiyoruz. Uygulamaya zaman kalmıyor.”

Sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinin kültür aktarımını sağlama boyutuna ilişkin görüşleri Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. *Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinin Kültür Aktarımını Sağlama Boyutuna İlişkin Görüşleri*

Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri	ÇOBSED
Türk kültürünü oluşturan temel öğeleri tanıma ve benimseme	Alt-Orta-Üst
Ulusal bilinci oluşturan kültürü koruma ve geliştirme	Alt-Orta-Üst
Kültürün taşındığını kavrama	Alt-Orta-Üst
Diğer kültürleri öğrenme	Alt-Orta-Üst

Tüm sosyo-ekonomik düzeylerde bulunan okullarda görev yapan sınıf öğretmenleri tarafından Sosyal Bilgiler dersinin kültür aktarımını sağlama boyutuna ilişkin olarak: Türk kültürünü oluşturan temel öğeleri tanıma ve benimseme; ulusal bilinci oluşturan kültürü koruma ve geliştirme; kültürün taşındığını kavrama; diğer kültürleri öğrenme biçiminde görüşler belirtilmiştir.

Kültür aktarımını sağlama ile ilgili olarak çevresindeki sanat ve kültür eserlerini tanıma ve koruma boyutunda yetersiz kalınması biçiminde yalnız alt sosyo-ekonomik düzeyde yer alan okulda ifade edilmiştir.

Kültürün bir ögesi olarak “müzik” ile ilgili üst sosyo-ekonomik düzeyde bulunan bir okulda görev yapan Şefik Öğretmen görüşünü şu şekilde ifade etmiştir:

“Kültürümüzü tanımaya ihtiyaç var. Bir şarkı söyle deyince çocuklar yabancı şarkıları söylüyor. Türkçe şarkılardan da pop şarkılarını biliyorlar. Türk Halk Müziği ya da Sanat Müziği bilen yok. Ben koro çalışmaları yapıyorum. Halk oyunları çalışmalarıyla da yöresel kıyafetler ve oyunları öğretmeye çalışıyorum.”

Sosyal Bilgiler dersinin çevresindeki sanat ve kültür eserlerini tanıma ve koruma boyutunun yetersiz kalmasına ilişkin olarak Hakan Öğretmen görüşünü şu şekilde ifade etmiştir.

“Çocuklar da aileler de mahallelerinden dışarı çıkmıyor. Öğrencilerin çoğu hiç müze, sergi, konser, tiyatro, sinema gibi etkinliklere katılmamış. Biz bu çocuklardan sanat ve kültür eserlerini tanımalarını ve korumalarını bekliyoruz. Ancak hiç görmediği, içinde yer almadığı bir şey istiyoruz. Bu boyutu yetersiz kalıyor diye düşünüyorum.”

Sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinde destek aldıkları kurum ve kuruluşlar Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Destek Aldıkları Kurum ve Kuruluşlar

Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri	ÇOBSED
Muhtarlıklar	Alt-Orta-Üst
Belediyeler	Üst
Müzeler	Orta-Üst
Sağlık Ocakları	Alt-Orta-Üst
Hastaneler	Üst
Huzurevleri	Orta-Üst
Milli Eğitim Müdürlüğü	Orta-Üst
Sivil Savunma Müdürlükleri	Orta-Üst
Üniversiteler	Üst
Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü	Orta-Üst
Basın- yayın kuruluşları	Orta-Üst
Meteoroloji Müdürlüğü	Orta-Üst

Tablo 6’da da görüldüğü gibi tüm sosyo-ekonomik düzeylerde yararlanılan kurum ve kuruluşlar olarak muhtarlıklar ve sağlık ocakları belirtilmiştir. Yalnız üst sosyo-ekonomik düzeyde yer alan okullarda yararlanılan kurum ve kuruluşlar: belediyeler, hastaneler ve üniversiteler olarak ifade edilmiştir. Orta ve üst sosyo-ekonomik düzeyde yer alan okullarda yararlanılan kurum ve kuruluşlar ise: kaymakamlıklar, bankalar, müzeler, sağlık ocakları, huzurevleri, milli eğitim müdürlüğü, sivil savunma müdürlükleri, gençlik ve spor il müdürlüğü, basın-yayın kuruluşları (Kanal 3, radyolar vb), meteoroloji müdürlükleridir. Alt sosyo-ekonomik düzeyde yalnız sağlık ocağı ve muhtarlıktan yararlandığı ifade edilmiştir. Bu durumun sebebini sınıf öğretmenleri bu kurumlardaki kişilere kolay ulaşabilmeleri; sık sık günlük yaşamlarında iletişim kurdukları kurumlar olması biçiminde açıklamışlardır.

Araştırma kapsamında yapılan ön uygulama sonrasında belirlenen kavramsal ve tematik çerçeve içinde bankalar, valilikler, İl Özel İdare Müdürlükleri, Tarım ve Köy İşleri Müdürlükleri, Mahkemeler ve Nüfus Müdürlükleri'ne de yer verilmiş; ancak odak grup görüşmeleri sırasında sınıf öğretmenleri tarafından bu kurum ve kuruluşlar hiç belirtilmemiştir. Yine aynı şekilde ön uygulama sırasında sınıf öğretmenleri üniversiteler, gençlik ve spor il müdürlükleri, basın yayın kuruluşları ve meteoroloji müdürlüklerinden hiç söz etmemiş ancak odak grup görüşmeleri sırasında bu kurum ve kuruluşlardan da yararlandıklarını belirtmişlerdir. Bu durum odak grup görüşmelerinin 7 kişi ile yapılması nedeniyle bir sınıf öğretmeni tarafından belirtilen görüşün başka bir boyutun akıllarına gelmesine katkı sağlaması ile açıklanabilir. Yıldırım ve Şimşek (2005)'te bu durum ile ilgili olarak gruptan bir bireyin sorulan soruya verdiği yanıtın diğer bireyler tarafından duyulmasının onlara kendi düşüncelerini oluşturma fırsatını vereceğini ifade etmişlerdir.

Fatih Öğretmen kurum ve kuruluşlardan yararlanma ile ilgili olarak görüşünü şu şekilde ifade etmiştir:

"Eğer o kurum ve kuruluşta bir tanıdığımız varsa onu davet ediyoruz. Muhtarlar geliyor genellikle. Bir de emniyet müdürlükleri her okula gidiyor bilgi vermek için."

Sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinde yararlandıkları sivil toplum örgütleri Tablo 7'de de verilmiştir.

Tablo 7. Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yararlandıkları Sivil Toplum Örgütleri

Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri	ÇOBSED
TEMA	Orta-Üst
Kızılay	Orta-Üst
Yeşilay	Orta-Üst
TEGV	Üst
Türkiye Gaziler Kültür ve Dayanışma Vakfı	Üst
AKUT	Orta-Üst

Tablo 7'de incelendiğinde alt sosyo-ekonomik düzeyde yer alan okulda görev yapan sınıf öğretmenlerinin hiçbir sivil toplum kuruluşundan yararlanmadıkları görülmektedir. Orta ve üst sosyo ekonomik düzeyde yer alan okullarda yararlanılan sivil toplum örgütleri: TEMA, Kızılay, Yeşilay ve AKUT biçiminde sıralanırken; TEGV, Türkiye Gaziler Kültür ve Dayanışma Vakfı'ndan yalnız üst sosyo ekonomik düzeyde yer alan okullarda yararlandığı görülmektedir. Bu bağlamda okulun bulunduğu sosyo-ekonomik düzey yükseldikçe yararlanılan sivil toplum kuruluşlarının çeşitlendiği söylenebilir.

Araştırma kapsamında yapılan ön uygulama sonrasında belirlenen kavramsal ve tematik çerçevede sınıf öğretmenlerinin yararlandıkları sivil toplum örgütleri içinde Lösemili çocuklar vakfı (LÖSEV), Türk Böbrek Vakfı, Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı (ÇEKÜL), TSK Mehmetçik Vakfı, Türk

Eğitim Vakfı (TEV)'na da yer verilmiş; ancak sınıf öğretmenleri ile yapılan odak grup görüşmelerinde bu sivil toplum kuruluşlarına hiç yer verilmemiştir. Bu durum ön uygulama yapılan öğretmenlerle odak grup görüşmesi yapılan öğretmenlerin farklı öğretmenler olmalarından kaynaklanabilir.

Sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinde yararlandıkları toplumsal kaynaklar ve toplumsal olaylar ise Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8. *Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Yararlandıkları Kaynaklar ve Toplumsal Olaylar*

Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri	ÇOBSED
Kaynaklar	
Gazeteler	Orta-Üst
Haberler	Orta-Üst
Sürekli yayımlar	Orta-Üst
Kitaplar	Orta-Üst
Belgeseller	Orta-Üst
Çizgi film ve filmler	Alt-Orta-Üst
Toplumsal Olaylar	
Seçimler	Alt-Orta-Üst
Trafik kazaları	Orta-Üst
Afetler	Alt-Orta-Üst
Milli ve Dini Bayramlar	Alt-Orta-Üst
Festivaller	Orta-Üst
Yerel Kurtuluş Günleri	Alt-Orta-Üst

Tablo 8'de de görüldüğü gibi tüm sosyo-ekonomik düzeylerde yer alan okullarda görev yapan sınıf öğretmenlerinin yararlandığı toplumsal kaynaklar: Çizgi film ve filmler olarak belirtilmiş; orta ve üst sosyo-ekonomik düzeyde yer alan okullarda görev yapan sınıf öğretmenlerinin yararlandığı toplumsal kaynaklar ise: gazeteler, haberler, sürekli yayımlar, kitaplar, belgeseller olarak ifade edilmiştir. Tüm sosyo-ekonomik düzeylerde yer alan okullarda görev yapan sınıf öğretmenlerinin yararlandığı toplumsal olaylar: seçimler, afetler, milli ve dini bayramlar, yerel kurtuluş günleri olarak belirtilmiştir. Alt sosyo-ekonomik düzeyde yer alan okullarda trafik kazaları ve festivallerin yararlanılan toplumsal olaylar kapsamında belirtilmediği görülmektedir.

Sosyal Bilgiler dersi kapsamında yararlandığı toplumsal kaynaklar ve olaylar ile ilgili olarak Betül Öğretmen şu şekilde görüşlerini belirtmiştir:

“Seçimler oldu mesela bir toplumsal olay olarak yararlandık, herhangi bir yerde deprem, sel gibi afetler yaşandığında onlardan yararlanıyoruz. Bunu da gazete haberleri ve haber bültenlerinden kaynak olarak gösteriyoruz. Bilim Çocuk gibi sürekli yayınlardan teknolojik gelişmeler gibi konularda bilgilendiriyoruz.”

Sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinde toplumsal katılım gerçekleştirmeye yönelik olarak gerçekleştirdikleri uygulamalar Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. *Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Toplumsal Katılım Gerçekleştirmeye Yönelik Olarak Gerçekleştirdikleri Uygulamalar*

Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri	ÇOBSED
Resmi kurumlarla yapılan çalışmalar	Orta-Üst
Sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte yapılan çalışmalar	Orta-Üst
Öğrenci kulüplerinde çalışmaların etkili biçimde yürütülememesi	Alt-Orta-Üst
Özel kurumlar, fabrikalar, esnaflar vb. yeterince yararlanılamaması	Alt-Orta-Üst
Okul meclisleri uygulamalarının gerektiği gibi uygulanamaması	Alt

Tablo 9’da da görüldüğü gibi sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinde toplumsal katılım gerçekleştirmeye yönelik olarak yararlandıkları kaynaklar ve uygulamalar yalnız orta ve üst sosyo-ekonomik düzeyde yer alan okullarda görev yapan sınıf öğretmenleri tarafından: resmi kurumlarla yapılan çalışmalar, sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte gerçekleştirilen çalışmalar olarak sıralanmıştır. Alt sosyo-ekonomik düzeyde toplumsal katılımı gerçekleştirmeye yönelik herhangi bir uygulamadan söz edilmemiştir. Yararlanılması gereken ancak yeterince yararlanılamayan kaynaklar ise tüm sosyo-ekonomik düzeylerde öğrenci kulüpleri ve özel kurumlar olarak ifade edilmiştir. Alt sosyo-ekonomik düzeyde ise okul meclisleri uygulamaları boyutunun eksik kaldığı belirtilmiştir.

Sosyal Bilgiler dersinin toplumsal katılımı sağlama boyutuna ilişkin olarak Şeyma Öğretmen görüşünü şu şekilde ifade etmiştir:

“Toplumsal katılımı sınıf başkanlık seçiminde ilk yaşıyorlar. Sonra öğrenci kulüplerinde ya da yapılan gezilerde toplumsal katılıma örnek olabilir. Mesela Sivil Savunma Müdürlüğü’nden tatbikat için geldiler. Öğrenciler öğrendi. İleride gerçek bir acil durum olduğunda önce kendilerini koruyarak sonra da toplumsal katılım sağlayıp çevrelerindekiyle yardım edebilirler.”

Sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinin sosyolojik boyutuna yönelik olarak yaptıkları uygulamalar ile ilgili görüşleri “yaşanan sorunlar” ve “çözüm önerileri” olmak üzere iki başlık altında ele alınmış ve Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10. *Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinin Sosyolojik Boyutu ile İlgili Gerçekleştirilen Uygulamalarda Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri*

Sınıf Öğretmenlerinin Görüşleri	ÇOBSED
Sorunlar	
Sosyal Bilgiler ders saatinin yetersiz olması	Alt-Orta-Üst
Gezi çalışmaları için gereken resmi prosedürün uzun sürmesi	Orta-Üst
Gezi çalışmalarında ulaşım ile ilgili sorunlar yaşanması	Orta-Üst
Gezi çalışmalarında güvenlik ile ilgili sorunlar yaşanması	Orta-Üst
Sınav kaygısı nedeniyle Sosyal Bilgiler dersinin ezbere dayalı işlenmesi	Orta-Üst

Çözüm Önerileri

Geziler için her okula bütçe ve ulaşım aracının sağlanması	Orta-Üst
Okul bahçelerinin büyük olması, oyun alanlarının genişletilmesi	Üst
Okullarda hobi bahçeleri ve evcil hayvanların bulunduğu ve sorumluluğun öğrencilere ait olduğu bir yapılanma sağlanması	Üst
Gezi çalışmalarında izlenen resmi yazışmaların kolaylaştırılması	Orta-Üst
Sosyal Bilgiler ders saatinin artırılması	Alt-Orta-Üst
Sınıf öğretmeni adaylarının daha sosyal ve çok boyutlu insanlar olarak yetiştirilmesi	Orta-Üst

Tablo 10'da da görüldüğü gibi sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinin sosyolojik boyutuna yönelik olarak gerçekleştirilen uygulamalarda yaşanan sorunlara ilişkin görüşleri incelendiğinde tüm sosyo-ekonomik düzeylerde yer alan okullarda görev yapan sınıf öğretmenleri tarafından “Sosyal Bilgiler ders saatinin yetersiz olması” biçiminde ifade edilmiştir. Alt sosyo ekonomik düzeyde yer alan okullarda herhangi bir sorun belirtilmemiş, diğer düzeylerde: gezi çalışmaları yapabilmek için gereken resmi prosedürün uzun sürmesi; gezi çalışmalarında ulaşım sorunu; gezi çalışmalarında güvenlik sorunu; sınav kaygısı nedeniyle Sosyal Bilgiler dersinin ezbere dayalı işlenmesi olarak yaşanan sorunlar ifade edilmiştir. Bu sorunlara ilişkin olarak sınıf öğretmenleri: Her okula geziler için bütçe ve ulaşım aracı sağlanması; okul bahçelerinin daha büyük tasarlanması, oyun alanlarının genişletilmesi; okullarda hobi bahçeleri ve evcil hayvanların bulunduğu, sorumluluğun öğrencilere ait olduğu bir yapılanma sağlanması; gezi çalışmalarında izlenen resmi yazışmaların kolaylaştırılması; Sosyal Bilgiler ders saatinin artırılması; sınıf öğretmeni adaylarının daha sosyal ve çok boyutlu insanlar (enstrüman çalma, arıcılık, tarım, halk oyunları, satranç vb.) olarak yetiştirilmesi biçiminde öneriler getirmişlerdir.

“Her okula geziler için bütçe ve ulaşım aracı sağlanması” biçiminde önerisini belirten Pınar öğretmen görüşünü şu şekilde açıklamıştır.

“Eğitimdeki başarılarına özenerek baktığımız Finlandiya’da şehrin bir yerinde kanalizasyon çalışması varsa bile öğrenciler anında araçlara bindirilip çalışma alanına götürülüyor ve her olayı bizzat görmeleri sağlanıyormuş. Bizim okullarımızın ne bütçesi var ne araç. Konaklama, ulaşım, yemek hepsi sorun. Örneğin bu etkinlikler için okulların belli bütçesi ve ulaşım araçları olabilir.”

TARTIŞMA ve SONUÇ

Sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinde yer alan “sosyoloji ile ilgili kavramlar ve konular” hakkında yeterli düzeyde bilgi sahibi oldukları söylenebilir. Sınıf öğretmenlerinin bu konuların işlenmesinde gerçekleştirdikleri uygulamalarda görev yaptıkları okulun bulunduğu sosyo-ekonomik düzeye göre farklılıklar görülmüştür. Sınıf öğretmenleri bu konuların öğretiminde gerçekleştirdikleri uygulamaları: grup çalışmaları, gazetelerden ve güncel olaylardan yararlanma, kaynak kişi davet etme, drama, internet yazılımlarından yararlanma, internet araştırmaları, ailelerle ile gerçekleştirilen çalışmalar,

geçmişte kullanılan nesnelere sınıfa getirme, geziler, sınıf başkanı seçimi olarak belirtmişlerdir. Marks, Cresswell ve Ainley (2006) araştırmalarında, kültürel kaynakların öğrenci başarısı üzerinde eve dayalı kaynaklardan daha yüksek etkiye sahip olduğunu gözlemlemişlerdir (Akt. Işık ve Gürsel, 2013). Bu bağlamda sınıfa getirilen kültürel eşyalardan Sosyal Bilgiler dersinde yararlanılmasının etkili bir uygulama olduğu söylenebilir. Sosyo-ekonomik düzeyler açısından yapılan uygulamalar incelendiğinde orta ve üst sosyo-ekonomik düzeyde yer alan okullarda sosyoloji ile ilgili kavram ve konuların öğretiminde gerçekleştirilen uygulamaların çoğunun alt sosyo ekonomik düzeyde yer alan okullarda yapılamadığı söylenebilir. Sınıf öğretmenleri bu durumu, ailelerin ekonomik düzeyi, eğitim seviyesi gibi farklı değişkenlerle açıklamışlardır. Deveci ve diğerleri (2007) de öğretmenlerin Sosyal Bilgiler dersinde yerel toplum çalışmalarından yararlanma durumlarını belirlemeye yönelik olarak gerçekleştirdikleri araştırmaları sonucunda öğretmenlerin orta düzeyde yerel toplum çalışmalarından yararlandıklarını belirlemişlerdir. Bunun yanı sıra öğretmenler yerel toplum çalışmalarından yeterince yararlanamama sebeplerini ailelerin içinde bulunduğu ekonomik koşullar, ailelerin bilgisizliği ve okul-aile işbirliğindeki eksiklikler olarak ifade etmişlerdir.

Sosyal Bilgiler dersinde toplumla doğrudan ilişkilendirilen konuların işlenmesinde gerçekleştirilen etkinliklerin alt sosyo-ekonomik düzeyde yer alan okullarda genellikle bilgi düzeyinde kaldığı; toplumla, kurum kuruluşlarla ve sivil toplum örgütleriyle yeterli düzeyde işbirliği gerçekleştirilemediği sonucuna ulaşılmıştır. Orta ve üst sosyo-ekonomik düzeyde yer alan okullarda görev yapmakta olan katılımcılar bu sorunları aile desteği ile çözebildiklerini ifade ederken; alt sosyo-ekonomik düzeyde yer alan okullarda görev yapan katılımcılar Sosyal Bilgiler dersinde konuların ezbere dayalı olarak işlendiğini, sorunların çözülemediğini belirtmişlerdir. Aslan, (1994) ilköğretim öğrencilerinin başarılarının aile ile (sosyal kültürel ve ekonomik boyutları) ilişkisini incelediği araştırması sonucunda üst ve orta sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerin, çocuğun okuldaki etkinliklerine karşı ilgili olduğunu; öğretmenlerle daha sıkı iletişimde olduklarını; alt sosyo-ekonomik gruptaki ailelerin ise öğretmen ile iletişiminin istenilen düzeyde olmadığını belirlemiştir. Bu araştırmada da üst ve orta sosyo-ekonomik düzeydeki okullarda sorunun aile desteği ile çözülebildiği ifade edilmiş, bunun yanı sıra ailelerle gerçekleştirilen çalışmaların alt sosyo-ekonomik düzeyde yer almadığı belirlenmiştir. Sonuçların bu bağlamda birbiri ile uyumlu olduğu söylenebilir.

Sınıf öğretmenlerinin toplumsal değişim üzerinde Sosyal Bilgiler dersinin etkisini toplum hayatını düzenleyen kuralları benimsetme bağlamında ele aldıkları söylenebilir. Yalnız alt sosyo- ekonomik düzeyde yer alan okullarda görev yapan sınıf öğretmenleri toplumsal değişim boyutu ile ilgili olumsuz görüşler belirtmiştir. Bu görüşler; Sosyal Bilgiler dersinde öğrenilenlerin toplumsal değişime katkıda bulunması üzerinde geniş ailenin olumsuz etkisinin bulunması; toplumsal katılımı sağlama ve öğrenilenleri uygulama boyutunun yetersiz kalması biçimindedir. Sınıf öğretmenlerinin görüşlerine dayalı olarak

Sosyal Bilgiler dersinin toplumsal değişim üzerindeki etkisinin alt sosyo-ekonomik düzeyde yer alan okullarda yetersiz kaldığı söylenebilir. Yaylacı (1999) da ailenin toplumsallaşma üzerindeki etkisini içinde bulunduğu toplumun özelliklerini taşıma, bu özellikleri kültürüne yansıtma biçiminde açıklamıştır. Bunun yanı sıra ailelerin çocuğun toplumsallaşması üzerinde olumlu ya da olumsuz etkileri olduğunu ifade etmiştir. Bu çalışmada da sınıf öğretmenleri alt sosyo-ekonomik düzeyde yer alan okullarda toplumsal değişim üzerinde ailenin olumsuz etkilerinden söz etmişlerdir.

Sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinin “toplumsallaştırma” boyutuna ilişkin görüşleri incelendiğinde işbirliğine dayalı çalışmalarda akranlarıyla iletişim kurma; aileler ile birlikte çalışmalar gerçekleştirme görüşleri yalnız orta ve üst sosyo-ekonomik düzeylerde yer alan okullarda ifade edilmiş, alt sosyo-ekonomik düzeyde yer alan okullarda ise belirtilmemiştir. Ergün (1994)’de çocukların birincil toplumsallaşma yeri olan aile içindeki kognitif gelişmesi ve motivasyonunun, ikincil sosyalleşme yeri olan okul ile uyum içinde olmasının öneminden söz etmiştir. Bu bağlamda okulda öğrenilenlerin ailede pekiştirilememesi sınıf öğretmenlerinin de belirttiği gibi ailenin toplumsallaştırma üzerindeki olumsuz etkisi olarak ifade edilebilir.

Sınıf öğretmenleri Sosyal Bilgiler dersinde pek çok kurum ve kuruluştan ve sivil toplum örgütünden yararlandıklarını ifade etmişlerdir. Alt sosyo ekonomik düzeyde yer okullarda görev yapmakta olan sınıf öğretmenleri kurum ve kuruluşlardan ya da sivil toplum kuruluşlarından yeterli düzeyde yararlanamadıklarını, öğrencilerinin de kendilerinin bu tür çalışmalara katılamadıkları belirtmişlerdir. Sarmusak (2011) da sınıf öğretmenlerinin vatandaşlık eğitimi ve sivil toplum algılarını belirlemeyi amaçladığı araştırması sonucunda sivil toplum örgütlerinde gönüllü çalışmalara katılan sınıf öğretmenlerinin derslerde kazanımlarla ilişkilendirerek bu tür çalışmalara yer verdiğini; sivil toplum kuruluşlarının çalışmalarına katılmayan sınıf öğretmenlerinin ise derslerini daha çok ezbere dayalı işlediğini ifade etmiştir.

Sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinde yararlandıkları “toplumsal kaynaklar”: gazeteler, haberler, süreli yayınlar, kitaplar, belgeseller, çizgi film ve filmler olarak ifade edilirken; “toplumsal olaylar” ise: seçimler, trafik kazaları, afetler, milli ve dini bayramlar, festivaller, yerel kurtuluş günleri olarak belirtilmiştir. Sosyal Bilgiler dersinde gazete ve güncel olayların kullanımı ile ilgili çok sayıda araştırma (Ünlüer ve Yaşar, 2012; Deveci, 2005; Gedik, 2010) yapılmış ve bu çalışmalarda gazete ve güncel olaylardan Sosyal Bilgiler dersi kapsamında nasıl yararlanılabileceği, gazete kullanımının öğrenci başarısı ve derse yönelik tutumları üzerindeki olumlu etkisi belirtilmiştir.

Sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinde “toplumsal katılım” gerçekleştirmeye yönelik olarak yararlandıkları kaynaklar ve uygulamalar: resmi kurumlarla yapılan çalışmalar, sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte gerçekleştirilen çalışmalar olarak sıralanmıştır. Tüm sosyo-ekonomik düzeylerde

yer alan okullarda görev yapan sınıf öğretmenleri öğrenci kulüpleri ile yapılan çalışmaların etkili bir biçimde yürütülmediğini ifade etmişlerdir. Öğrenci kulüplerinin çalışmalarının toplumsal katılıma hizmet etmesi gerektiğini ancak yeterli zaman ve bütçeye sahip olmayan öğrenci kulüplerinin çalışmalarının kâğıt üzerinde kaldığını belirtmişlerdir. Doğan (2001)'da öğrenci kulüplerinin öğrencilerin kendilerini ifade etmelerine olanak sağlayan, paylaşımlarını, birlikte iş yapmalarını sağlayan işlevleri olduğunu belirterek; demokratik hayatın uygulama alanı olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda öğrenci kulüplerinden toplumsal katılımı sağlama noktasında yararlanılabileceği söylenebilir. Orta ve alt sosyo-ekonomik düzeyde yer alan okullarda görev yapan sınıf öğretmenleri okul meclislerinin etkili biçimde uygulanmadığını ifade etmişlerdir. Gömleksiz ve diğerleri (2010) tarafından yapılan araştırma okul meclisi uygulamalarının etkililik düzeyine ilişkin olarak öğretmen ve öğrencilerin görüşlerini belirlemeyi amaçlamıştır. Bunun yanı sıra orta sosyo-ekonomik düzey lehine farklılık olduğu sonucu elde edilmiştir. Bu çalışmada da orta ve üst sosyo-ekonomik düzeyde okul meclisi uygulamalarının daha etkili biçimde yürütüldüğü belirlenmiştir.

Sınıf öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler dersinin sosyolojik boyutu ile ilgili gerçekleştirilen uygulamalarda yaşanan sorunlara ilişkin görüşleri: Sosyal Bilgiler ders saatinin yetersiz olması; gezi çalışmaları yapabilmek için gereken resmi prosedürün uzun sürmesi; gezi çalışmalarında ulaşım sorunu; gezi çalışmalarında güvenlik sorunu; sınav kaygısı nedeniyle Sosyal Bilgiler dersinin ezbere dayalı işlenmesi olarak ifade edilmiştir. Bu sorunlara ilişkin olarak ise sınıf öğretmenleri: Her okula geziler için bütçe ve ulaşım aracı sağlanabilir; okul bahçelerinin büyük olması, oyun alanlarının genişletilmesi sağlanabilir; okullarda hobi bahçeleri ve evcil hayvanların bulunduğu ve sorumluluğun öğrencilere ait olduğu bir yapılanma sağlanabilir; gezi çalışmalarında izlenen resmi yazışmalar kolaylaştırılabilir; Sosyal Bilgiler ders saati artırılabilir; sınıf öğretmeni adaylarını daha sosyal insanlar olarak yetiştirmeye yönelik uygulamalara eğitim fakültelerinde yer verilebilir biçiminde öneriler belirtmişlerdir. Çetin ve diğerleri (2010) Sınıf ve Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin gezi yöntemine ilişkin görüşlerini belirlemeyi amaçladığı araştırması sonucunda öğretmenlerin bu yöntemi uygulayamamalarının veya az uygulamalarının nedeni olarak ekonomik problemler, gezi sırasında oluşabilecek kaza ve tehlikelerden çekinme, bürokratik işlemlerin uzun sürmesi olarak belirlemiştir. Gezi gözlem yönteminin daha sık uygulanması için öğretmenlerin en çok ifade ettiği öneri olarak ise; ekonomik problemlerin giderilmesi ve bürokratik işlemlerin azaltılması belirtilmiştir. Sonuçların birbiri ile uyumlu olduğu söylenebilir. Sınıf öğretmenleri alt sosyo-ekonomik düzeyde yapılamayan uygulamaların sebebine ilişkin olarak ailelerin eğitim düzeyi, içinde bulunulan sosyal çevre, okulun maddi olanakları, sınav kaygısı ve Sosyal Bilgiler ders saatinin yetersiz olması ifade etmişlerdir. Çengelci (2013) tarafından Sosyal Bilgiler öğretmenlerinin sınıf dışında öğrenmeye ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen araştırma sonucunda sınıf dışında öğrenmeyi olumsuz yönde etkileyen faktörler Sosyal Bilgiler ders saatinin yetersizliği ve okulun bulunduğu sosyo-ekonomik düzey olarak belirlenmiştir. Araştırma sonuçlarının bu bağlamda uyumluluk

gösterdiği söylenebilir. Sınıf öğretmenleri Sosyal Bilgiler dersinin sosyolojik boyutunun yeterince ön plana çıkarılmamasının, ezbere dayalı işlenmesinin nedenlerinden biri olarak sınav kaygısını dile getirmişlerdir. Beldağ ve Yaylacı (2013) Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulaması dersi kapsamında gerçekleştirdikleri gözlemlere dayalı olarak eğitim sistemi hakkındaki görüşlerini ortaya koymaya çalışmışlardır. Bu araştırma sonucunda da sınav kaygısı etkili bir Sosyal Bilgiler öğretimi gerçekleştirilmesinin önünde bir engel olarak belirtilmiştir. Sosyal Bilgiler programında sosyolojik bakış açısının programa yeterince yansıtıldığı ancak uygulamada öğretmenlerin konuları toplumla ilişkilendirmeye yönelik uygulamalı etkinlikler gerçekleştiremedikleri söylenebilir. Elde edilen sonuçlar ışığında şu öneriler getirilebilir:

- Kurumlarda, kuruluşlarda ve sivil toplum kuruluşlarında ilkokullara rehberlik edebilecek «halkla ilişkiler ofisleri» açılabilir.
- Eğitim-öğretim yılı başında sınıf öğretmenleri yararlanacakları kurumlar, kuruluşlar ve sivil toplum örgütlerini belirleyerek gerekli yazışmaları yapabilir.
- Ailelerin derse katılımını sağlayacak çeşitli uygulamalar eğitim-öğretim yılı başında tüm öğretmenler tarafından planlanarak hayata geçirilebilir.
- Sosyal Bilgiler dersinin sosyolojik boyutunun öğrenci, aile gibi farklı paydaşların görüşlerine dayalı olarak değerlendirildiği araştırmalar gerçekleştirilebilir.

KAYNAKLAR

- Aslan, G. (1994). *İlkokul öğrencilerinin başarı ve başarısızlıklarında aile faktörü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Banks, J. A. (1987). The Social Studies, Ethnic Diversity, and Social Change. *The Elementary School Journal*. 87 (5), 531-543.
- Beldağ, A., Yaylacı, A. F. (2014). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının eğitim sistemi hakkındaki görüşleri. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 13(48), 90-107.
- Çengelci, T. (2013). Social studies teachers' views on learning outside the classroom. *Educational Sciences: Theory & Practice*. 13(3), 1836-1841.
- Deveci, H. (2005). Sosyal bilgiler dersinde gazete kullanımı. *The Turkish Online Journal of Educational Technology – TOJET*. 4 (3), 159-166.
- Deveci, H., Selanik Ay, T., Çengelci, T. (2007). Öğretmenlerin sosyal bilgiler dersinde yerel toplum çalışmalarından yararlanma durumları. *III. Sosyal Bilimler Eğitimi Kongresi*. 18-20 Haziran, 464-474.
- Deveci, H. (2009). Sosyal bilgiler dersinde kültürden yararlanma: öğretmen adaylarının kültür portfolyolarının incelenmesi. 8 (28), 1-19.
- Doğan, İ. (2001). *Modern toplumda vatandaşlık demokrasi ve insan hakları*. Pegem Yayıncılık: Ankara.
- Duran (2013). Sosyal bilgilerde sosyolojinin yeri ve önemi. *Sosyal bilgilerin temelleri*. (Ed. R. Turan. K. Ulusoy). Ankara: Pegem Akademi. 174-191.
- Ergün, M. (1994). *Eğitim sosyolojisine giriş*. Ankara: Ocak Yayınları.

- Gedik, H. (2010). Güncel olayların ilköğretim sosyal bilgiler derslerinde kullanımı ve öğrenci görüşleri. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 11 (2), 97-118.
- Göktaş, Y., Hasançebi, F., Varışoğlu, B., Akçay, A., Bayrak, N., Baran, M., Sözbilir, M. (2012). Türkiye'deki eğitim araştırmalarında eğilimler: Bir içerik analizi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*. 12 (1), 443-460.
- Gömlüksiz, M. N., Kan, A. Ü., Cüro, E. (2010). İlköğretimde demokrasi eğitimine bir örnek: okul öğrenci meclisleri (Elazığ İli Örneği). *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 29 (2), 123-146.
- Çetin, T., Kuş, Z., Karatekin, K. (2010). Sınıf ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin gezigözlem yöntemine ilişkin görüşleri. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. 2, 158-180.
- Hepburn, M. A. (1973). Environmental socialization and the social studies. *The High School Journal*. 56(7), 305-311.
- İlköğretim 1-5. Sınıflar Programları Tanıtım El Kitabı*, MEB Yayınları: Ankara.
- Karatekin, K. (2013). Social studies student teachers' levels of understanding sociology concepts within social studies curriculum. *Educational Research and Reviews*. 8(4), 144-153.
- Keçe, M., Mery, Z. (2011). İlköğretim sosyal bilgiler kazanımlarının sosyal bilimler disiplinlerine ve disiplinlerarası anlayışa uygunluğunun belirlenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*. 8 (1), 110-139.
- Miles, M. B., Huberman, A. M. (1994). *An expanded sourcebook qualitative data analysis*. Thousand Oaks, California: Sage Publications.
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntem bilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.
- Özden, Y. (2014). *Okulu yeniden kurmak*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim ve Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.
- Öcal, A., Kemerkaya, G., Tonga, D. ve Kyburienne, L. (2011). Socialization in social studies courses in turkey, 5th International Conference - Competence of Contemporary Specialist: The Unity of Theory and Practice, April 6-7, Kaunas/Lithuania.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative Research and Evaluation Methods*, Third Edition. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Sarmusak, D. (2011). Sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersi kapsamında vatandaşlık eğitimi ve sivil toplum algıları. *X. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu*. Sivas. Cumhuriyet Üniversitesi. 5-7 Mayıs, 528-533.
- Şişman, M. (2002). *Eğitimde mükemmellik arayışı*. Pegema Yayıncılık: Ankara.
- Tezcan, M. (1999). *Eğitim Sosyolojisi*. Şafak Matbaacılık Ltd. Şti. Ankara.
- Ünal, F. (2013). İlköğretim sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan halk kültürü öğelerinin değerlendirilmesi. 6 (14), 611-644.
- Ünlü, İ. (2012). İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin kültür algılarının incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*. 13 (1), 77-92.
- Ünlüer, G., Yaşar, Ş. (2012). Sosyal bilgiler dersinde gazete kullanımına ilişkin öğrenci görüşleri. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 13 (1), 42-57.
- Yaylacı, A. F. (1999). *İlköğretim okullarında ailenin okula katılımı (Ankara ili Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri (Genişletilmiş 5. Baskı)*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

SUMMARY

This study aims at evaluating the social studies course in terms of its coverage of sociology based on the views of teachers. The data of the study were collected using focus group interviews. The participants of the study are 21 classroom teachers. The participants were selected from three different kinds of schools in terms of their socio-economical status: lower socio-economic status, medium socio-economic status and higher socio-economic status. From each type of the schools seven teachers were selected. The data collection tool is the interview form with seven open-ended items developed by the authors. The data obtained were analysed using descriptive technique. First a conceptual scheme was developed. Then based on this thematic framework the data were analysed and described as well as interpreted. The conceptual themes used were also developed by the authors. In order to maintain the reliability of the study two authors discussed the findings to reach a consensus. Based on these discussions findings were reorganized. In regard to the reliability coefficient of the study the formula developed by Miles and Huberman (1994) was employed and it was found to be 91%. In addition, the excerpts from the interviews are given in the study to provide the findings.

The findings showed that the classroom teachers participated in the study have enough information about sociological concepts and topics covered in the course. A significant difference was found in regard to the delivery of the study based on the socio-economic status of the schools. More specifically, in the schools serving the students from the families with lower socio-economic status the activities which connect the course with the society are given at the knowledge level. Therefore, these activities cannot provide a cooperation with related institutions and NGOs. It is safe to argue that classroom teachers regard the significance of the social studies course in terms of social change as the adoption of the rules about social life. In addition only classroom teachers working the schools serving the students from the families with lower socio-economic status reported negative views about the dimension of social change. The views of all participants concerning the socialization dimension of the social studies course were found as follows: learning one's own rights and responsibilities, gaining established cultural values, and communicating with elderly people through verbal history research. In regard to the cooperative activities only those teachers working the schools serving the students from the families with medium and higher socio-economic status mentioned the followings: communicating with relatives and cooperation among families. The views of all participants concerning the transmission of cultural values were found as follows: recognizing and adopting the basic elements of Turkish culture, protecting and improving the culture which covers the national consciousness, recognizing the fact that culture is transferred from local to national and from national to universal and learning the other cultures. In addition, classroom teachers working the schools serving the students from the families with lower socio-economic status added that the dimension of recognizing and protecting is not so developed.

The participants reported that they got the assistance from the following institutions and entities in the social studies course: ward, municipalities, prefectures, banks, museums, health-care branches, hospitals, nursing homes, national education directorates, civil defense offices, universities, provincial directorates of youth and sports, media outlets (channel 3, radio stations, etc.), and meteorology directorates. NGOs that assisted the classroom teachers in the social studies course are found as follows: TEMA, Red Crescent, Yeşilay, Educational Volunteers Foundation of Turkey (TEGV), Turkey Veterans Culture and Solidarity Foundation and AKUT. Social resources used by the classroom teachers in the social studies course are found as follows: newspapers, periodicals, books, documentaries, cartoons and movies. Social events discussed in the social studies course are reported as follows: elections, traffic accidents, disasters, national and religious holidays, festivals, and local liberation days. The activities used by the participants in the social studies course to provide a platform for social participation are found to be the studies conducted in cooperation with institutions including both public and civil entities. The views of the participants concerning the problems in practices about the sociological dimension of the social studies course are found as follows: time constraints, time consuming procedures to realize field work, transportation- and safety-related problems in field work, teachers who do not want to employ the principles of the constructive approach, and the extensive use of memory-based learning in the course. In regard to the solutions about the the problems mentioned above proposed by the participants are found as follows: provision of budget and transportation vehicles for the schools to be used in field work, the expansion of the school gardens and play areas, the hobby gardens and gardens for pets of which responsibility is assumed by the students, easy procedures for field work, increase of class hours for the social studies course and undergraduate courses for pre-service teachers to improve their social capabilities.

The findings of the study showed that although the sociological perspective is integrated into the social studies course, there are gaps in conducting activities which connects the topics with society. Based on the findings the following suggestions are developed:

- Public relations offices can be launched in institutions and in the NGOs to guide the schools.
- At the beginning of the school year classroom teachers may identify which institutions and NGOs will assist the social studies course and necessary procedures are initiated.
- The sociological dimension of the social studies course can be evaluated in studies based on the views of students, families and other related rties.